

JÓZSEF ATTILA SZEGEDEN

Tizenhat esztendeje halt meg munkásszótáru legnagyobbat költője, századunk magyar irodájának egyik legkimagaslóbb képviselője, József Attila. A sokéves jubileumi megemlékezések szaporítása helyett emlékezzünk a költőre, a mi költőnkre szegedi évei felidézésével.

1922 augusztusában Juhász Gyula, akinek makói barátja, Espersit János mutatta be a fiatal diákköltőt, levéllel biztatja 17 éves barátját. József Attila verssel és lelkeshangú levéllel válaszol neki Kiszomborról, ahol vakációbeli keresetként varjakat kerget el „zen-gő cinnel” a kukoricásból. „Szerelem szőpén felkúszontem — magányos, drva, bús Juhász Gyulát” — mondja a versben (Szeged alatt), s így hálálkodik levélben Magyarországon akkori egyik legnagyobb költőjének barátságáért: „Jaj, nem is tudom az én nagy örömet, hálámat, szeretetemet sehogyse kifejezni. Én magamat igazán sohasem értékeltem annyira, hogy ilyen szeretettel megérdemeljek”. Aztán, hogy a költő újabb levele késik, fölkeresedik, s a sűrű augusztusi napon meztől, ingét is levette, gyalog siet be Szegedre mesteréhez, ekkori példaképéhez, Juhász Gyulához.

Első versei Szegeden jelennek meg: Juhász Gyula közölteti A bánat és a Szeged alatt címűket a Szegedi Híradó 1922. november 5-i számban. Pár nap múlva újabb versei látnak nyomdafestéket. A makói újságok is kezdik verseit közölni, s már készül is — ugyancsak Juhász Gyula segítségével, bátorításával, közbenjárásával — József Attila első verses füzeté, a „Szépség koldusa”, mely Szegeden, 1922 karácsonyán jelenik meg. Juhász Gyula merész előszava felelőssége és neve hitelével példátlanul nagyra értékeli a hetedik gimnazista költőt: fiatalága, tehetsége olyan igérettel teljes, amelyeknek beváltása „öt a magyar poézis legjobbjai és legigazabbjai közé fogja emelni”. Juhász Gyula csodálatos, konzervatív ösztönnel érezte meg e szegény, drva gyerekköltőben a magyar líra későbbi klasszikusát!

Később is, mikor már a Nyugat is közli három versét és a makói lapok rendszeres helyet adnak költeményeinek, küld verseket a szegedi lapoknak, a Szegedi Híradónak, a polgári-liberális Szegednek, a szegedi művészi és irodalmi élet publicistáit biztosító Színház és Társaságnak és a Színházi Újságnak, majd a kérésreletű Csöndnek, a köztöny megfojtotta szép kezdeményezésű irodalmi folyóiratnak is.

1923 májusában pártfogójának, Espersit Jánosnak vendégszerető makói házában ottfont találva készül az összevont hetedik és nyolcadik osztályos magánvizsgájára. Május 14-én innen írja nővérének: „Holnap kocsi jön értem Mezőhegyesről, ott leszek szombatig, onnan Szegedre megyek a Juhász-jubileumra. Azt hiszem 27-én vagy június 5-én felolvasást tart rólam Móra Ferenc, a szegedi Dugonics Társaságban. Ha megleszek, nyáron Szegeden leszek Kormányos Ernő ügyvédnél, Takaréktár-u. 6. Kapok egy szobát a fia révén, aki jó barátom.” A mezőhegyesi „háziatitató” szerető szavakat és meleg ottfont tollal Szegeden is.

1924 nyarán zajlik le első pöre: a Makón, még 1923. áprilisában írott Lázadó Krisztus című verséért „istenháromlás” címén 8 hónani fogságra és 200.000 korona pénzbüntetésre ítéli a budapesti büntetőbíróvárszék. Később ugyan a kuria felmentti, de közben már megbolydult Szegeden is ellene a „keresztény-nemzeti” sajtó. A szegedi egyetem egy másik „fura ura”, Kosutány Ignác egyetemi tanár egyenesen veszerketet esztett meg a szegedi Friss Hírek július 13-i számában, melyben lelkendezik „a 19 éves suhanék” elítélésé miatt, elrejtettéül közönti az ítéletet, s felhasználja az alkalmat, hogy ezen a címen a már amúgyis hatóságilag ellenőrzött sajtó előzetes cenzúráját követelje. Az ajzt neki, hogy a makói és szegedi kurzusellenes lapok védelmükbe vették a költőt: „A sajtó pedig ahelyett, hogy a vadul hadonászott lehtémet, azoknak teret enged, öket dicseri, sőt ünnepli a közismert, jeles, fiatal költőt”.

Ezen a nyáron Espersit makói lakásán tandéskozásra gyűlnek össze a költő pártfogói: Espersit, aki apja helyett apja volt; Juhász Gyula, a nagy barát és mester; valamint Galamb Ödön, a gimnazista költő magyar-tanárja. Arról döntenek, hova járjon József Attila egyetemre. A döntés Szeged mellett szól, s ebben egyenlőképpen van része Juhász Gyulának, aki maga mellett akarta látni fiatal költőtár-

sát, Espersit Jánosnak, akinek lelke, szeretete, de erszénye és háza is, mint eddig, ezután is nyitva állott a Szegedről két-háromhetenkint Makóra „haza”-ránduló tanárjelölt előtt. S talán volt némi részük az első szerelmeknek is, Mártának, Cacának, Riának, akikhez József Attila korai szerelmi lírájának leg-szebb darabjai íródtak.

Ősszel tehát József Attila a szegedi egyetem hallgatója lesz. Szorgalmasan tanul, rengeteg órát vesz fel, boldog, hogy szemináriumi dolgozata megnyerte professzora, Dézsi Lajos tetszését. Közben éheznek: egykori lakótársa, a Brüsszeli-körút 23. szám alatti lakása szállásadó-nőjének fia, az 19 utáni emigráció-ból akkoriban hazatért Horesnyi László meséli, hogy egy alkalommal összeesett az utcán; csak később tudták meg, hogy akkor már napok óta nem evett. Sokszor egész napi kocsitja az a reggeli, amit a Virág-cukrászdában kap.

1925 február első napjaiban jelenik meg második verseskötete, ugyancsak Szegeden. A könyvre ráfizet, a szépen bekötött, számozott példányokból csak barátai vesznek, a többi nyakán marad, a megkoplalt nyomdaköltség kárbavész. De költészete fejlődik, gazdagodik. Ha pártfogójának polgári-liberális, szabadkőműves nézetei beszűrődnek ekkori világnézetébe, költészetébe is, egyre erőteljesebben mutatkozik meg magatartásában, verseiben a munkásmozgalom hatása. Épp lakótársával, Horesnyi Lászlóval való vitái, a Hétvezér-utcai munkásotthon — amelynek „homlokára” írta Juhász Gyula szép versét — környezete, ha szocialdemokrata formák közt is, de egyre közelebb hozza a szegedi munkásokkal. Még Kantot, Nietzscht olvas, de már ismeri Marx, Engels műveit, s rajong Lenin Állam és forradalom című művéért, melyet a tandésközárság alatt kiadott magyar fordításban ismert meg.

A legutóbbi időkig csupán ennyit tudunk József Attilának a szegedi munkásmozgalommal való kapcsolatáról. Nemrégiben került a makói József Attila múzeum birtokába a költőnek egy Szegedről, 1925. március 8-án kelt, eddig ismeretlen levele, amely konkrét adatot tartalmaz arról, hogy a költő maga is tevékenyen résztvett a dolgozók politikai és kulturális nevelésében. Ebben örömmel dicsekszik Espersit Jánosnak: „A héten előadást tartottam az alsóvárosi párt-szervezetben. A technika kultúra kezdeti címen, s annyira tetszett, hogy meghívtak felsővárosra, ahol most szerdán Szocialis költészet címen tartok előadást”.

József Attila ekkor még nem kommunista: világszemléletében még összhang nélkül kavarognak polgári-liberális, szabadkőműves, modernista, szocialdemokrata nézetek. Csak később, Bécsben, majd Párizsban találkozik először a párttal, amelyről 1927-ben a Proletárral, illetve a Dúdoló meleg vallomását írja. Nem csodálkozhatunk tehát, ha az ellenforradalmi viszonyok között a munkásság felé vezető útján először a szocialdemokraták közé sodródik, hiszen ez időtájt az illegális kommunista munka legális keretét, a munkásszótáru való kommunista befolyás eszközeit mégis csak ez jelentette. A szegedi munkásmozgalom történetének felkutatása bizonyára hasznos adatokkal szolgálhat még a költő világnézeti, politikai fejlődésének rajzához.

1925 március 25-én jelenik meg a Szeged című lapban a nyomorgó, éhez, elkeseredett költőnek ösztönte lírai kiáltása, a Tiszta szívrrel című szép, de a kispolgári, nihilista lázadást tükröző verse. A vers, melynek hangja, mondandója csupán egy állomás a költő fejlődésében, a polgári „jó-lét” körében óriási felháborodást váltott ki. A Szegedi Új Nemzedék március 29-i száma korbács, ügyész és bíróság után kiadál, s az „állam-tekintély” megvédelmezését sürgeti. S ekkor kerül bele az irodalomtörténetbe, mint Pilátus a krédóba, az egyetem „fura ura”, Horger Antal, amint tanuk előtt kijelenti, a költő szavaival: „Ön, amíg szóból értek én, nem leszek tanár e féltekén, gagyog, s ragyog.” József Attila itt hagyja a szegedi egyetemet, Szegedet. Őszre Bécsbe, majd Párizsba megy, s elindul fiatalon a halhatatlanság felé. Néha, Makón és Vársárhelyen járva, megfordul még a városban, s Juhász Gyula halála híre még verset sajtolt ki 1937 tavaszán zsenijéből, — a harmadik verset az útnak indító mesterről és barátáról! — hogy ezután ugyanez év őszén, most 16 esztendeje, kövesse őt a halálba is.

PÉTER LÁSZLÓ

A népélet festője

NYILASY SÁNDOR

Nyolcvan évvel ezelőtt, 1873. december 2-án született az új magyar népeletről festészet egyik legvonzóbb alföldi egyénisége, Szinyei egésszéges, derűs mosolyú művészetének tiszparti örököse, a napsütötte Tápé szindús viseletű népének üde realizmusú festője: Nyilasy Sándor.

Élete legnagyobb részét szeretett szülővárosában, Szegeden töltötte.

Jómódú iparoscsalád-

ja körében nem látott szomorúságot, míg 1879 egyik emlékeztet tavaszi éjjelén megkondultak a harangok és a gyermekkor felhőtlen boldogságát elragadta a haragos, szennyes ár. Anyja, szemenekült, karján az ötéves Sándorral, haza Ná-kófalvára, ahol négy évet töltött. Művészi légkört szülői környezet nem nyújtott számára. Benne sem nyilatkozott meg a tehetsége. Se buz-dító példa nem állt előtte, se komoly művészeti nevelő. De ki figyelte mégis a zsenge lelket, amely mindent ellesett, mindent felszívott és finom rajzocskákkal árasztotta el öreg tanítóbácsiját? Az egyszerű falusi pedagógus, aki maga rajzolni sem tudott, ámuló gyönyörűséggel hordta a gyermek Nyilasy elé, amit ügye-fogyott szakértelmével jónak látott: gipszfigurákat, színes mintákat.

Korán felébredt

rajszere-tete végigkísérte diákoskodása éveit. A mintalapok szorgalmas másolása hamarosan átlépte az ügyeskedő szórakozás, diletáns kedvtelés határait és a rajzolás, festés élete lényegévé, komoly hivatástudattá érett. A gimnázium és az egy évig tartó budapesti mintarajziskola elvégzése után Münchenbe, a nagyhírű akadémia-ra került, ahol tanulmányai az intézmény megszentszított rendje szerint folyt. Innen sietve ment át Hollósy mester szabadiskolájába, aki maga köré vonta azokat a fiatal művészeket, akik utálattal fordultak el az akadémiai recept szerint, iparszerűen üzött, a valóságot megszüpítő, anak-dótázó és szentimentális népeletré-pektől, melyeknek tematikája teljesen az egyre nagyobb befolyást nyert műkereskedők irányításától függött.

Hollósy Simon 1896-ban, fiatal barátaival és müncheni festőiskolájának magyar növendékeivel együtt átköltözött Nagyványára. Ebben a csoportban tanult és fejlődött Nyilasy Sándor is. Nagyványa festői környezete, az ottani élet adott témák képeinek, s realista, valóságú ábrázolásra törekedtek. Eleinte nehéz volt leszokni a megrögzött barna és sötét színekről, mint Nyilasy-nak is némely régi munkáján — például a „Cigányok” című nagyméretű művén — látható. Ő is lassan tudott csak áttérni a világos színskálára. De végül elérkezett a könnyed, levegős képek festéséhez. Nyilasy Sándor két év nyarat, 1879—98 legszebb hónap-jait Nagyványán töltötte. Innen Párizsba utazott és Julian magán-iskolájában fejlesztette tovább tudását.

A francia fővárosban töltött három évi tartózkodás után hazajött Szegedre. Nyilasy-nak nemcsak mint embernek, hanem a művészeknek is Szeged és környéke volt az igazi otthona. Először Kamaráserdőben ültötte fel műtermét, majd Horgos utcáit járta, — utóbb és véglegesen Tápé legényei, lányai, munkás földművesei lettek képeinek kedvelt szereplői. Tú-láradó optimizmusa, forró életsze-retet megértő talajra talált a tiszparti falu földműves népében, mely hasonlóan diszponálva, hálás befogadója volt az életszerető érzelmeknek. A kiváló tehetségű szegedi festőnek rányit a szemé az élő valóság végtelen gazdagsá-gára és a ballagó Tisza-mentén élő falusi nép között, mint a nap-fény ragyogott fel, mosolygós de-rúv telt művészete.

Felejthetetlenül kedves alkotásai ebben a környezetben születtek meg. A „Hazatérő munkáspár”, „Tavaszi a földeken”, „Legények, lányok”, „Tápai kompikötő”, „Nap-

sütésben”, „Alföldi paraszt”, „Birkadelelő”, „Temlomtér” és ki tudná felsorolni képeinek hosszú sorát, melyet valamenyen magunknak érezzük. Látjuk festményein, amint tápéi földmunkás barátai kimennek a határba, amint hazatérnek, amint nézegetik a vetést, amint gyűjtik az élelet. Látjuk vasárnapi pihenőjüket, amint beszélgetnek az öregek a ház előtt a kispadon, a

Hazatérő munkáspár

fiatalok a dús akácfá árnyékában, vagy a tiszparti füzes tisztásán, vig táncra kerekedve. Élénk verőfény élteti a tájat, vagy barátságos, csöndes alkony borul a falura. Köztük élte le festő-életét, ebből szedegette ki azokat a helyzeteket és jeleneteket, amelyek érzésvilágának leginkább megfeleltek.

Mély humanizmusú festészetének, a táj- és ember összekapcsolásának nagyszerű példáját nyújtja a „Gombaszedők” című lírai átéztésű, bensőséges alkotása. Igen érzékenyen választott minden látványra, amit künn a szabadban, a földdel küzdő nép közt tapasztalt. Felvilágosodott életörömmel áthatott művészetében nyoma sincs a spekulációnak, mesterkélt ségnek. Minden körül-ményesség nélkül, eleven hévvel kerültek alakjai vásznaira, stilisztikai hátsógondolatok mellő-zésével szabadon, ahogy érzése mozgatta ecsetét. Erőtel-jes, fényben úszó pleinair képei úgy hatnak, mintha a közvetlen vázlatké-sztítés anyagából bontakoztak volna ki. Nyilasy Sándor egész működése során megmaradt a harmo-nikus, logikus megjelenítés mód-szerénél semmiféle tudálékos kísér-tés nem tudta torzítás kalandjaira esábitani. Miközben a burzsoá formalizmus szinte parancsoló kény-szerrel vitte romlásba a leg-tehetségebbeket is, Nyilasy, a tápéi nép igazi festője, következe-tesen ragaszkodott a természet-hűséghez, az értelmes, közérthető ki-fejezés eszközeihez. Viruló képei-nek hivatása főképp valószerűség-ükben, életet sugalló erejükben gyökerezdik. Műveinek eszméi tartalma, a megfigyelésadta gazdag életismeretével segítségével válik szemléltetéssé.

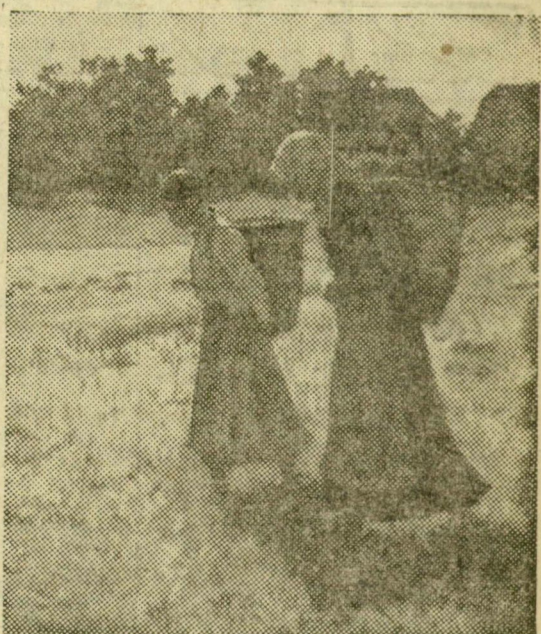
Különös figyelmet érdemelnek Nyilasy Sándor portréalkotásai közül főleg azok az arcké-

pek, amelyeket feltehetően nem megrendelésre készített. »Mikszáth Kálmán«-t, »Tömörkény István«-t és »Reizner János«-t ábrázoló portréi mondhatók ilyeneknek, melyeken minden hamis beállítottság nélkül, életszerű természet-séggel mutatja nagynevű modell-jeinek jellegzetes, közvetlen egyé-niségét.

Nyilasy korábbi párizsi tartózkodásán kivül — miután tehetségével kétszer is kiharcolta az Andrássy-féle ösztöndíjat és a »Vasárnap« című képe 1907-ben meghozta számára a Lipótvárosi Kaszinó díját — külföldi tanulmányútra ment, s be-járta fél Európát. Ebből az idejéből való a szegedi Múzeumi Kép-tárban látható »Hollandi táj« című hangulatos alkotása is. Jellemző, hogy Nyilasy Sándor minden »el-ismertetése« ellenére sem kapta meg a nagy Ferencz József-ösztön-díjat, amelyet a szegedi születésű művészifjak támogatására alapított a város.

A kiváló szegedi festő 1934 ja-nuár 6-án, hatvanegy éves korá-ban hunyt el. Halálát elhanyagolt szív-baja okozta. Élete utolsó részét gyötörték a gondok megalázásai és a bizonytalanság. Az Oroszlán-utcai bérház negyedik emeleti műter-mében hosszú idő óta kölcsönök-ből élt. A rothadó kapitalizmus, fasizmusba hajló, művészetszorszá-zó, embertelen világának nem kellett Nyilasy valóságát ábrázoló, szívvidító, a nép törhetetlen élet-eréjét tükröző művészet, melyből az emberi érzelmek jóleső melege áradt. Kortársai közül, főleg Heller Ödön és Parobek Alajos mű-vészetére hatott. Helyi muzeológus-ainknak egyik legfontosabb fel-aadata Nyilasy Sándor alkotásainak szorgalmas összegyűjtése és bemu-tatása a dolgozóknak, továbbá mű-vészetének méltó helyre való állí-tása nemzeti festészetünkben.

Megható formában nyi-latkozik meg az elhunyt festőmű-vész kedves falujának, Tápnak gyászja, aki saját halottjának te-

Gombaszedők

kintette Nyilasyt. Tömött, zárt so-rokban, méltóságteljesen vonul-tak fel a temetésén.

Nyilasy Sándor szülőföld szere-tetét sugárzó életműve gazdag ta-nulság a ma élő helyi festők szá-mára. Alkotásai — melyek szegedi hagyományaink nagyértékű, neve-zetes képzőművészeti emlékei — megerősítenek bennünket abban, hogy az igazi művészet feladata együtt élni a néppel, realista al-kotásokkal segíteni harcát, kife-jezni legmélyebb érzéseit. Mély eszmeiségű művet csak a néppel, szívvel-lellekkel összeforrott, a nép érdekeiért őszintén küzdő művész alkothat.

Szeles Zoltán
muzeológus

A Képzőművészeti Alap szobor pályázatának eredménye

A Képzőművészeti Alap Képcsar-noki Vállalat „Mezőgazdaságunk építői” címmel szobor pályázatot hir-detett, amelynek határideje novem-ber 15-én jár le. A bíráló bizot-t-ság az elmúlt napokban döntött a beküldött 52 pályamű fölött és meg-állapította, hogy bár a kiállításra ké-pes művek terén számottevő fejlődés mutatkozik, a pályaművek még mindig nem érték el a kívánt szín-vonalat. Ezért a bírálóbizottság úgy határozott, hogy a díjakat csak

részbea adja ki, a fennmaradó ösz-szeget pedig munkajutalmakként osztja ki. A díjazott illetve jutal-mazott pályaműveket sokszorosít-ják.

Elméleti színvonalunk emelését segíti elő az

ANYAG-
ADATSZOLGÁLTATÁS